

AKADEEMILISE RAHVALUULE SELTSI KONVERENTS „KEHALISUS JA TUNDED VÄLITÖÖDE KONTEKSTIS”

Akadeemilise Rahvaluule Seltsi välitööde teemaline konverents toimus 23. oktoobril Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis. Tegemist on iga-aastase üritusega, mille teemaks on seni olnud kas välitööd üldiselt või mingi kitsam välitöödega seotud valdkond. Sel korral kutsusid konverentsi korraldajad üles esinejaid arutlema seni vähemalt Eesti kultuuriuurijate poolt suhteliselt vähe käsitletud tunnete, kehalisuse ja meelte teemadel. Esinejate hulgas oli folkloriste, antropo- looge ja etnolooge.

Pihla Siim (TÜ) analüüsis ettekandes „Folklorist tunnete väljal” omaenda kogemustele toetudes seda, kuidas uuritav välitööde käigus oma tundeid vahendab ja väljendab. Palju tähelepanu pälvis naermise teema. Selgus, et perepärimuslike ja elulooliste intervjuude käigus naerdakse suhteliselt palju traagiliste teemade puhul. Sealjuures ei väljenda naer sugugi mitte alati rõõmu, vaid võib sageli hoopis varjata tegelikku emotsiooni või tunnet, mida on raske sõnadesse panna. Siim tuvastas naerul intervjuudes ka teisi funktsioone. Mõnikord katsetab intervjuueeritav naeru abil seda, kuidas intervjuuerija tema räägitusse suhtub, kas ta elab jutule kaasa või mitte. Teinekord väljendab naer kohmetust, häbi või piinlikkust. Siim rõhutas, et folklorist peab oskama eristada omaenda tundeid intervjuueeritava tunnetest.

Uuri ja uuritava suhte teemat käsitlesid ka Margit Korotkova (Koostöö ja Arenduskoda Võhandu) ja Andreas Kalkun (EKM). Nende ühisettekannet „Sise- ja välisvaatleja positsioon välitöödel. Õigeusu ja rahvapärane traditsioon Setomaal ning selle lähialadel” käsitles uurija isiku ja tema positsiooni mõju välitööde käigule ning uurimismaterjali loomisele. Suur osa usundiuurimise ja antropoloogia klassikuid on olnud ise

usklikud, ent nad ei ole seda ega selle mõju – olugi et see on nende uurimistöös tähtsat rolli mänginud – oma teadustöös välja toonud. Eesti rahvaluulekogumise ajaloost saab tuua näiteid mitmetest usulise kuuluvusega rahvaluule talletajatest. Nii oli Paul Ariste õigeusklik ning kuna ta intervjuueeritud vadjalastega suheldes selle ka välja tõi, mõjutas see tema välitööd ning saadavat materjali. Samas ei avalikusta Ariste teadlasena oma seoseid religiooniga. Kalkun ja Korotkova töid välja, et uurijana „kaha paiksena” ühtaegu nii uuritava ühiskonna sees kui ka sellest väljas olemine võib kaasa tuua keerulisi olukordi ning sagedasemat vajadust seisukohta võtta ja seda uuritavatele väljendada. Samas tuleb selline positsioon – juhul kui uurija seda endale teadvustab – uurimistöö tegemisele kasuks. Nii näiteks sõnandavad uuritavad rääkida uurijale, kes on nendega kirikus koos samadel rituaalidel osalenud, oma tunnetest ja kehalistest aistingutest meelsamini kui täiesti väljaspoolsele uurijale. Kalkun juhtis tähelepanu ka sellele, et välis- ja sisevaatleja positsioonid ei ole midagi ühest, vaid on liikuvad ja muutuvad.

Jonathan Roper (TÜ) kõneles oma ettekandes „Joke-lorization in contemporary Newfoundland” sellisest välitöövormist, mille puhul külastatakse uuritavaid üha uuesti. Kui uurija käib uuritavate juures korduvalt, annab ta neile sellega teada, et tal on põhjalikum huvi nende vastu. Iga uue külastuse käigus süveneb sõprus ning suurenevad võimalused tutvuda uuritavate eluilma- ga. Põhjalikumalt kõneles Roper Lääne- Newfoundlandi folklooris leiduvast nn Mosie Murrini naljandite ja pajatuste tsüklist. Mosie-naljanditele, mida Roper on oma välitööde käigus ise kogunud, on iseloomulik see, et neid kohandatak-

se folkloriseerumisprotsessi käigus sel moel, et need sobiksid kokku jutustajate endi väärtustega.

Juurdlemist välitööde meetodite teemal jätkas Marje Ermel (TLÜ), kelle ettekanne „A shared journey: body and emotions in the search of sound” põhines Indias Mayapuris (Lääne-Bengali osariigis) tehtud välitöödel. Mayapur on Krišnale pühendunutele tähtis paik, sest seal on Krišna ise ilmunud ning tema kohalolu kogetakse tänapäevani. Rõhutades teadmise kehalist ja (mitme)meelelist aspekti, väitles Ermel kartesiaanliku seisukohaga, et teadmine on ainuüksi intellektuaalse protsessi tulemus. Antropoloogilises uurimistöös ei tasu mõtteid ja tundeid traditsioonilisel moel eristada, kuigi seda on tehtud kogu XX sajandi jooksul. Ermel tõi näiteid oma välitöödest selle kohta, kuidas „etnograafilisel kuulajal” on võimalik saada teistmoodi teavet kui „etnograafilisel vaatajal”. Lisaks helidele tasub uurijal teravdatud tähelepanu suunata ka puudutuste tajumisele ja ruumitunnetusele.

Ermeli kehalise teadmise rolli tähtsustavale sõnavõtule sekundeeris Liis Tuulberg (TLÜ). Tema ettekanne „It’s all in my body: the fieldwork experience in a BDSM community” keskendus ühe Berliini klubi ümber koondunud BDSM (Bondage and Discipline, Dominance and Submission, Sadism and Masochism) kogukonna juures läbiviidud välitöödele. Seega polnud uurimuse keskmes mitte lihtsalt üht rühma kooshoidvad kehalised praktikad, vaid kogukond, mis keskendub inimkeha taluvusvõime proovilepanekule. Tuulbergi lähtepunktiks oli tundmus, et antropoloogilise teadmiseni jõudmiseks ei piisa vaid vestlemisest ega vaatlemisest, vaid on vaja sõna otseses mõttes kogeda samu kehalisi aistinguid mida uuritav kogukondki. Ettekanne oli äärmiselt isiklik ning andis edasi erinevaid emotsioone, mida uurija välitööde käigus läbi elas – nii positiivseid kui ka negatiivseid.

Tuulbergi ettekandega haakus põnevalt Davide Ticchi (TLÜ) ettekanne „Normal deformities – those who make me feel like many others” – ka selle keskmes oli kogukond, keda ühendab teatud kehaline kogemus. Ticchi analüüsis etteantud kehalise eripäraga (nimetades seda stigmaks) kohanemist. Uurimus oli rahvusvaheline: Ticchi on teinud intervjuusid ühes Eesti ja ühes Itaalia lastehaiglas. Küsitletavateks olid mõlemal juhul erinevate rindkere deformatsioonidega noored, samuti ka noorte perekonnaliikmed ning nendega tegelnud arstid. Ticchi tõi esile, et osalised tajusid seda kehalist eripära erinevalt: arstide jaoks oli reeglina tegu kõrvalekaldega, mis ei nõua meditsiinilist sekkumist, samal ajal kui noored ise kippusid mõtestama oma keha just konkreetse eripära kaudu ning soovisid selle kirurgilist korrigeerimist. Väga olulisena tõi Ticchi esile perekonnaliikmete rolli: just nende hoiakutest ja suhtumistest sõltus lõppkokkuvõttes see, kas ja kui võrd noored oma kehalise eripäraga leppisid.

Tugevalt tõstis kehalisust esile ka Katrin Alekandi (TÜ) sõnavõtt „Kehamuutmistehnika kui (uurimis)kogemus”. Ettekanne keskmes oli henna ning selle kasutamine keha muutmiseks nii tänapäevases lääne ühiskonnas kui ka traditsioonilistes kultuurides, kust selle kasutus pärineb. Ehkki henna kasutamine võimaldab inimesel eelkõige oma välimust muuta, rõhutas esineja, et selle muutuse tulemuslikkus (ja tulemus) sõltub sageli nendest kehalisuse aspektidest, mida palja silmaga näha pole (nt naiste hormonaaltsüklist). Seega: tehnika võib tunduda universaalne, kuid tulemus sõltub vägagi paljudest individuaalsetest faktoritest. Teisalt tõi Alekand esile, et tänapäeval on liikvel nn must henna, mis võimaldab samalaadset visuaalset efekti, kuid ei sõltu nii palju inimeste individuaalsetest füsioloogilistest eripäradest. Erinevalt traditsioonilisest hennast on must henna toodetud

keemiliselt ning võib endaga kaasa tuua üsnagi tõsiseid kõrvalmõjusid.

Madara Bunkše (TLÜ) käsitles ettekandes „Making sense of place: practice of rural eco household” välitöid Läti ökotalus, mida pidas sinna kaks aastat tagasi kolinud perekond. Antropoloogist uurija elas oma pikaajalise välitööperioodi vältel uuritavatega ühe katuse all ning tegi koos nendega igapäevaseid majapidamis- ja talutöid. Nii oli elu talus uurijale täiesti uus füüsiline ja sotsiaalne kogemus. Isiklik keheline läbitemine ning omaenda tunnete ja tajude analüüsimine aitas Bunkšel vastata põhilisele uurimisküsimusele: kuidas inimesed oma suhete kaudu looduse, füüsilise töö ja inimestega enda ümber muudavad mingi koha endale tähenduslikuks ja elamisväärsaks?

Ester Bardone, Freydis Ehrlichi, Aleksander Limiti, Liisi Reitalu, Triin Sepa ja Meeta Eliise Veigeli (TÜ) ettekanne „Loomapidamine ja emotsioonid: tähelepanekuid 2014. aastal Võrumaal tehtud välitöödel” oli äärmiselt emotsionaalne ning mitmehäälne. Ettekanne andis ülevaate TÜ etnoloogia osakonna tudengite suvisest välitööde praktikast, mille keskmes olid tänapäevased loomapidajad. Välitööde juhendaja Ester Bardone rõhutas sissejuhatuses, et seekordne praktika oli tavapärastest erinev, kuna praktikantidel tuli lisaks hirmule informantide ees saada üle ka hirmust loomade ees. Juhendaja sissejuhatuse järel said sõna kõik praktikast osavõtjad: igauks kirjeldas nii oma varasemaid kokkupuuteid taluloomadega kui ka eredamaid mälestusi ja emotsioone seoses välitöödel kogetuga. Nõnda sattusid kohakuti ja läbisegi see, mida intervjuueeritud loomapidajad oma elust ja tegemistest arvasid ning mida (enamikus linnalise taustaga) tudengid uut laadi kogemusest kõrva taha panid.

Ka Renata Sõukandi ja Raiivo Kalle (EKM) sõnavõtt „Kuidas dokumenteerida taimede lõhna ja maitset?” võttis vaatluse alla inimeste ja looduskeskkonna suhte, kuid sedakorda taimede vaatenurgast. Ehkki ettekande pealkiri seadis esiplaanile objektiivsele teadmisele viitava sõna „dokumenteerimine”, tõi sõnavõtt eelkõige esile sellise katse problemaatilisuse. Ettekande lähtepunktiks olid erinevates kontekstides läbiviidud eksperimendid, milles osalejatel paluti määrata neile maitsemiseks ja nuusutamiseks pakutud taimi, lisaks määramisele paluti neil aga ka lõhna ja maitset kirjeldada ning hinnata selle meeldivust. Eksperimentide tulemused võimaldasid ühelt poolt hinnata konkreetsete ravimtaimede tuntust tänapäeval (ning võrrelda seda varasemate arhiiviteadetega); teisalt aga ka seda, millest lähtuvalt tänapäeval lõhnu ja maitseid kirjeldatakse. Viimast näitlikustas hästi viide sellele, et piparmündi maitse kirjelduseks märgiti, et taim on nätsu maitsega.

Nagu ettekannete lühitutvustusest nähtub, esitati konverentsil väljakutse teaduslikule maailmamõistmisele dualistlike kategooriapaaride – nagu tunded ja mõistus ning teadvus ja keha – kaudu. Lisaks kehalisuse ja tunnete teemadele kerkisid üles ka teised tänapäeva kultuuriuurimises aktuaalsed teemad, nagu välitööde metodoloogia muutumine seoses uurija ja uuritava vahelise suhtega ning inimese ja looduse suhetumise. Nende teemade kõne alla võtmise sellisel tänuväärsel ja inspireerival moel võimaldas Eesti Kultuurkapitali rahvakultuuri sihtkapital.

KATRE KIKAS,
MERILI METSVAHI